

PSIHOLOGIJA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega izpitnega roka **2013**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal maturo, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo za tisto leto.

ric

Državni izpitni center

PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – PSIHOLOGIJA
Državna predmetna komisija za splošno matura za psihologijo

Katalog so pripravile:

mag. Alenka Kompare
Mojca Logonder
dr. Melita Puklek Levpušček
Branka Ribič Hederih
Božena Veber Rasiewicz

Recenzentki:

dr. Sonja Pečjak
Marjeta Kline Suzič

Jezikovni pregled:

Helena Škrlep

Katalog je določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na svoji 142. seji dne 16. junija 2011 in se uporablja od spomladanskega izpitnega roka 2013, dokler ni določen novi katalog. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal matura, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno matura za isto leto.

© Državni izpitni center, 2011
Vse pravice pridržane.

Izdal in založil:

Državni izpitni center

Predstavnik:

dr. Darko Zupanc

Uredile:

dr. Andrejka Slavec Gornik
Joži Trkov
Magdalena Tušek

Oblikovanje in prelom:

Milena Jarc

Ljubljana 2011

ISSN 2232-4496

KAZALO

1	UVOD.....	5
2	IZPITNI CILJI	6
3	ZGRADBA IN OCENJEVANJE IZPITA	7
3.1	Shema izpita.....	7
3.2	Tipi nalog in ocenjevanje.....	7
3.3	Merila ocenjevanja izpita in posameznih delov	8
4	IZPITNE VSEBINE IN CILJI	13
4.1	Psihologija kot znanost	13
4.2	Duševni procesi.....	15
4.3	Osebnost.....	18
4.4	Medosebni odnosi	19
5	PRIMERI NALOG ZA PISNI IZPIT	21
5.1	Strukturirana naloga.....	21
5.2	Naloga izbirnega tipa	22
5.3	Strukturirani esej.....	23
6	SEMINARSKA NALOGA	25
6.1	Izbor teme in opredelitev problema.....	25
6.2	Koraki pri izdelavi	25
6.3	Obseg in oblika	27
6.4	Sestavine.....	27
6.5	Navedba literature.....	29
6.6	Učiteljeva pomoč.....	30
7	KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI	31
8	LITERATURA.....	32

1 UVOD

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo Psihologija (v nadaljnjem besedilu katalog) upošteva veljavni učni načrt za psihologijo¹ ter temelji na sklepih Državne komisije za splošno maturo (v nadaljnjem besedilu DK SM) o strukturi izpitov in predmetnih izpitnih katalogov, opredeljenih v veljavnem *Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo*. Katalog vključuje tiste cilje predmeta, ki se preverjajo in ocenjujejo pri splošni maturi. Pri izbiri in opredelitvi izpitnih ciljev smo upoštevali pokritost posameznih vsebinskih področij v učnem načrtu in taksonomijo ciljev od nižjih do višjih, to je od znanja (poznavanja), razumevanja in uporabe do sinteze in vrednotenja.

Poleg tega katalog opredeljuje načine preverjanja in ocenjevanja izpitnih ciljev ter merila ocenjevanja. V skladu s cilji so izbrani različni tipi nalog: strukturirane naloge, naloge izbirnega tipa, strukturirani eseji (zunANJI del izpita) in seminarska naloga (notranji del izpita). Za vsak tip nalog so izdelana merila ocenjevanja.

Pri strukturiranih nalogah vrednotimo: poznavanje dejstev, razumevanje in uporabo znanja ter sintezo in vrednotenje. O vsaki sestavini presoamo na dveh ravneh, o celotni nalogi pa na šestih. Te naloge vsebujejo tri različna vprašanja, zato vrednotimo odgovor na vsako vprašanje posebej.

Pri nalogah izbirnega tipa ocenjujemo predvsem znanje in razumevanje.

Pri strukturiranih esejih ocenjujemo tri sestavine: poznavanje dejstev, razumevanje in uporabo znanja, sintezo in vrednotenje. O vsaki od njih presoamo na dveh ravneh: popoln oziroma nepopoln, pomanjkljiv odgovor. Celoten esej je torej ocenjen na šestih ravneh. Posebej ocenjujemo tudi njegovo notranjo zgradbo, za katero lahko dobi kandidat² dodatno točko.

Pri seminarski nalogi pa ocenjujemo pet sestavin: opredelitev in teoretično predstavitev (širši opis) problema; zbiranje in obdelavo podatkov; analizo in interpretacijo rezultatov; oblikovanje sklepov in vrednotenje naloge ter njeno predstavitev (zgradbo). Vsako sestavino ocenimo na treh ravneh.

Učiteljem in kandidatom priporočamo, da pri pripravi na splošno maturo poleg izpitnih ciljev upoštevajo načine in merila ocenjevanja ciljev, kajti pomembno je, da se v odgovor vključi tisto, kar naloga in ta merila zahtevajo.

Izpit splošne mature iz psihologije kandidati opravljajo v skladu s pogoji, ki so določeni z Zakonom o maturi in na njegovi osnovi sprejetimi podzakonskimi akti.

¹ Učni načrt. Psihologija [Elektronski vir]: gimnazija: splošna, klasična in strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (280 ur)/predmetna komisija Tanja Rupnik Vec ... [et al.]. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008. Sprejeto na 110. seji Stokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 14. 2. 2008.

² V predmetnem izpitnem katalogu uporabljeni samostalniki moškega spola, ki se pomensko in smiselno vežejo na splošna, skupna poimenovanja (npr. kandidat, ocenjevalec), veljajo tako za osebe ženskega kot moškega spola.

2 IZPITNI CILJI

Znanje

Kandidat

- pozna temeljno psihološko terminologijo in jo pravilno uporablja,
- pozna značilnosti psihologije kot znanosti,
- zna opredeliti pomembne psihološke pojme,
- zna opisati značilnosti duševnih procesov,
- pozna pomembna spoznanja s področja osebnosti in medosebnih odnosov.

Razumevanje in uporaba

Kandidat zna

- razložiti zakonitosti duševnega dogajanja,
- razložiti soodvisnost duševnih procesov ter njihovo vlogo v oblikovanju in delovanju osebnosti,
- uporabiti psihološka spoznanja pri razlagi obnašanja v življenjskih situacijah,
- načrtovati in izvesti preprosto psihološko raziskavo,
- izbrati ustrezne vire v skladu s cilji raziskave,
- uporabiti ustrezne raziskovalne tehnike in postopke za zbiranje in obdelavo podatkov,
- izraziti spoznanja v jasni in koherentni obliki.

Sinteza in vrednotenje

Kandidat

- analizira, primerja, povezuje, samostojno interpretira ter vrednoti informacije in podatke v različnih oblikah,
- na podlagi kritične analize informacij in izsledkov oblikuje ustrezne sklepe in lastne poglede.

3 ZGRADBA IN OCENJEVANJE IZPITA

Splošna matura iz psihologije poteka na osnovni ravni. Sestavljena je iz zunanjega (pisni izpit z dvema izpitnima polama) in notranjega dela izpita, v katerem kandidat izdelava seminarsko nalogo.

3.1 Shema izpita

► Pisni izpit – zunanji del izpita

Zunanji del izpita splošne mature iz psihologije je sestavljen iz dveh izpitnih pol, zajema pa reševanje strukturiranih nalog (Izpitna pola 1) in nalog izbirnega tipa (Izpitna pola 2 A) ter pisanje strukturiranih esejev (Izpitna pola 2 B).

Izpitna pola	Naslov	Trajanje	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
1	Strukturirane naloge	90 minut	36 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
2 A	Naloge izbirnega tipa	20 minut	14 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik, svinčnik HB ali B, šilček in radirka
2 B	Strukturirani eseji	100 minut	30 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
Skupaj		210 minut	80 %		

Po zaključku pisanja Izpitne pole 1, tj. pred začetkom pisanja Izpitne pole 2, je 30-minutni odmor.

► Seminarska naloga – notranji del izpita

	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Obseg
Seminarska naloga	20 %	notranje	10–15 strani (brez prilog)

3.2 Tipi nalog in ocenjevanje

Izpit splošne mature iz psihologije zajema različne tipe nalog: strukturirane naloge, naloge izbirnega tipa, strukturirane eseje in seminarsko nalogo. Z njimi preverjamo različne izpitne cilje: znanje, razumevanje in uporabo, sintezo in vrednotenje.

► Pisni izpit

Izpitna pola (IP)	Tipi nalog	Število nalog	Ocenjevanje
1	Naloge odprtega tipa: strukturirane naloge	4 Kandidat izbere in reši 3 naloge.	vsaka naloga do 12 točk
Skupaj IP 1		3	36 točk
2 A	Naloge zaprtega tipa: naloge izbirnega tipa	14	vsaka naloga 1 točko 14 točk
2 B	Naloge odprtega tipa: strukturirani eseji	4 Kandidat izbere in reši 2 eseja.	vsak esej do 15 točk 30 točk
Skupaj IP 2		16	44 točk

► Seminarska naloga

Tip naloge	Ocenjevanje
Opredelitev in teoretična predstavitev problema	4 točke
Zbiranje in obdelava podatkov	5 točk
Analiza in interpretacija rezultatov	5 točk
Oblikovanje sklepov in vrednotenje naloge	3 točke
Predstavitev (zgradba) naloge	3 točke
Skupaj	20 točk

3.3 Merila ocenjevanja izpita in posameznih delov

3.3.1 Deleži taksonomskih stopenj

Taksonomske stopnje	Izpitna pola 1	Izpitna pola 2 A	Izpitna pola 2 B	Seminarska naloga
I. znanje	12 %	8 %	8 %	0 %
II. razumevanje in uporaba	12 %	6 %	10 %	12 %
III. sinteza in vrednotenje	12 %	0 %	12 %	8 %

3.3.2 Merila ocenjevanja posameznih delov izpita

Pri ocenjevanju izpita splošne mature upoštevamo delež ustreznih taksonomskih stopenj pri posameznem delu izpita v skladu z merili ocenjevanja, ki so za vsak del izpita predstavljena v nadaljevanju.

PISNI IZPIT

► Izpitna pola 1

Ocenjujemo:

znanje	33,3 %
razumevanje in uporabo	33,3 %
sintezo in vrednotenje	33,3 %

Merila ocenjevanja

	Točke
1. raven: Kandidat zapiše nekaj dejstev, a pomanjkljivih.	1–2
2. raven: Kandidat zapiše vsa pomembna dejstva.	3–4
3. raven: Kandidat razume in uporablja znanje, vendar z nekaterimi pomanjkljivostmi.	1–2
4. raven: Kandidat razume in ustrezno uporablja znanje.	3–4
5. raven: Kandidat vrednoti, analizira in povezuje informacije, vendar preveč posplošeno (posplošitve ne upoštevajo v celoti ugotovljenih dejstev).	1–2
6. raven: Kandidat ustrezno vrednoti, analizira in povezuje informacije na podlagi ugotovljenih dejstev.	3–4

Pri strukturiranih nalogah ocenjujemo odgovor na vsako vprašanje posebej.

Če kandidat na posamezna vprašanja v nalogi poleg pravih odgovorov zapiše nekatere napačne, se lahko najvišje oceni na 1., 3. ali 5. ravni.

► Izpitna pola 2 A

Pri nalogah izbirnega tipa ocenjujemo:

znanje 60 %

razumevanje in uporabo 40 %

Vsaka naloga izbirnega tipa se oceni z 1 točko. Mogoč je samo en pravi odgovor.

► Izpitna pola 2 B

Pri strukturiranih esejih ocenjujemo:

znanje 27 %,

razumevanje in uporabo 33 %

sintezo in vrednotenje 40 %

Merila ocenjevanja

	Točke
1. raven: Kandidat zapiše nekaj dejstev, a pomanjkljivih.	1–2
2. raven: Kandidat zapiše vsa pomembna dejstva.	3–4
3. raven: Kandidat razume in uporablja znanje, vendar z nekaterimi pomanjkljivostmi.	1–3
4. raven: Kandidat razume in ustrezno uporablja znanje.	4–5
5. raven: Kandidat vrednoti, analizira in povezuje informacije, vendar preveč posplošeno (posplošitve ne upoštevajo v celoti ugotovljenih dejstev).	1–3
6. raven: Kandidat ustrezno vrednoti, analizira in povezuje informacije na podlagi ugotovljenih dejstev.	4–5

Posamezne sestavine eseja (dejstva, razumevanje in uporaba, sinteza in vrednotenje) se ocenijo ločeno.

Če kandidat pri posameznih sestavinah eseja poleg pravih zapiše tudi nekatere napačne odgovore, se lahko najvišje oceni na 1., 3. ali 5. ravni.

Dodatna točka za notranjo zgradbo eseja:

Kandidatu se dodeli dodatna točka za notranjo zgradbo eseja, ko je vsaka od njegovih sestavin (poznavanje dejstev, razumevanje in uporaba, sinteza in vrednotenje) po ocenjevalnih merilih ocenjena na višji ravni (tj. na 2., 4. ali 6. ravni). Sestavine eseja so jasne in medsebojno povezane, zapisane v esejski obliki.

SEMINARSKA NALOGA

Merila ocenjevanja za seminarsko nalogo upoštevajo:

razumevanje in uporabo 60 %

interpretacijo in vrednotenje 40 %

Pri seminarski nalogi ocenjujemo:

1. opredelitev in teoretično predstavitev (širši opis) problema,
2. zbiranje in obdelavo podatkov,
3. analizo in interpretacijo rezultatov,
4. oblikovanje sklepov in ocenjevanje seminarske naloge,
5. predstavitev (zgradbo) naloge.

► Merila ocenjevanja

Opredelitev in teoretična predstavitev problema

Ocenjujemo:

- opredelitev problema in izbor virov,
- izbor, povzemanje in povezovanje informacij,
- oblikovanje ciljev in hipotez.

1. raven 0–1 točka

Problem ni opredeljen v skladu z naslovom naloge ali je oblikovan nejasno. Izbrani viri so laični ali presplošni glede na problem. Obseg virov je preskromen ali preobsežen.

Izbrane informacije ne zadevajo neposredno ciljev in hipotez, so nepopolne in med seboj niso povezane v smiselno celoto.

Cilji in hipoteze so neustrezno oblikovani: nejasni, preširoki oziroma preozki ali nepreverljivi.

2. raven 2–3 točke

Problem je opredeljen v skladu z naslovom naloge, vendar premalo natančno. Izbrani viri so ustrezni glede na problem, toda pomanjkljivi.

Izbrane informacije večinoma zadevajo cilje in hipoteze. Povzete so pomembne informacije, ki pa niso povezane v smiselno celoto.

Cilji in hipoteze so ustrezno oblikovani, z manjšimi pomanjkljivostmi (npr. nekateri so nejasni, preširoki oziroma preozki ali nepreverljivi).

3. raven 4 točke

Problem je opredeljen jasno in natančno v skladu z naslovom seminarske naloge. Izbrani viri so ustrezni glede na problem in dovolj obsežni.

Izbrane informacije zadevajo cilje in hipoteze. Povzete informacije so med seboj smiselno povezane v lahko berljivo in razumljivo celoto.

Cilji in hipoteze so ustrezno oblikovani: jasni, konkretni in preverljivi.

Zbiranje in obdelava podatkov

Ocenjujemo:

- izdelavo, izbiro ali priredbo merskih pripomočkov za zbiranje podatkov,
- izbiro vzorca in postopek zbiranja podatkov,
- obdelavo podatkov in prikaz rezultatov.

1. raven 0–1 točka

Merski pripomoček ne ustreza povsem ciljem seminarske naloge, preskromen je ali preobsežen.

Podatki niso bili izbrani na primernem vzorcu (npr. vzorec je premajhen ali ni izbran ustrezno). Vzorec in postopek zbiranja podatkov nista opisana.

Statistična obdelava je neustrezna glede na podatke ali hipoteze. Prikaz rezultatov je nejasen ali nepregleden (npr. nepopolne tabele, nepotrebni grafi), nekateri rezultati niso prikazani.

2. raven 2–3 točke

Merski pripomoček je ustrezen glede na cilje seminarske naloge, vendar ima nekatere slabosti (npr. dvoumna ali sugestivna vprašanja).

Podatki so zbrani na primernem vzorcu, ki omogoča sklepe v skladu s cilji seminarske naloge. Vzorec in postopek zbiranja podatkov sta opisana pomanjkljivo (npr. manjka navedba časa in kraja zbiranja podatkov).

Uporabljena statistična obdelava je ustrezna, vendar zbrani podatki dopuščajo še dodatno obdelavo. Prikazani so vsi rezultati, vendar prikaz rezultatov v nekaterih delih ni jasen in pregleden.

3. raven 4–5 točk

Merski pripomoček je ustrezen glede na cilje seminarske naloge, pri tem pa kandidat pokaže izvirnost pri izdelavi ali kritično presojo pri izbiri ali priredbi.

Podatki so zbrani na primernem vzorcu, ki omogoča sklepe v skladu s cilji seminarske naloge. Vzorec in postopek zbiranja podatkov sta opisana natančno in izčrpno.

Statistična obdelava je ustrezna glede na podatke in hipoteze. Rezultati so prikazani jasno in pregledno, tako da jih je mogoče analizirati in interpretirati glede na cilje seminarske naloge.

Analiza in interpretacija rezultatov

Ocenjujemo:

- opis rezultatov,
- presojo rezultatov glede na postavljene hipoteze,
- razlago rezultatov in njihovo povezavo z drugimi psihološkimi spoznanji na tem področju.

1. raven 0–1 točka

Opis rezultatov je pomanjkljiv, kandidat zgolj ubesedi rezultate v tabelah in grafih.

Presoja rezultatov glede na hipoteze ni ustrezna ali rezultati niso povezani s hipotezami.

Interpretacija rezultatov je nekritična in enostranska, brez povezave rezultatov s širšimi psihološkimi spoznanji.

2. raven 2–3 točke

Opis rezultatov je večinoma ustrezen, kandidat povzame nekatere pomembne rezultate iz tabel in grafov.

Presoja rezultatov glede na hipoteze je ustrezna, vendar je povezava med njimi preprosta (npr. rezultati potrjujejo hipotezo 1) ali pa kandidat presodi povezave le za nekatere hipoteze.

Interpretacija rezultatov je obširna in ustrezna, a premalo kritična in nepovezana s širšimi psihološkimi spoznanji.

3. raven 4–5 točk

Opis rezultatov je ustrezen, kandidat povzame bistvene rezultate iz tabel in grafov.

Presoja rezultatov glede na hipoteze je ustrezna. Povezava med njimi je jasno ubesedena, kandidat presodi vse povezave med rezultati in hipotezami.

Interpretacija rezultatov je obširna, ustrezna, kritična in povezana s širšimi psihološkimi spoznanji.

Oblikovanje sklepov in vrednotenje naloge

Ocenjujemo:

- oblikovanje sklepov glede na cilje in hipoteze ter njihovo umestitev v širši okvir psiholoških teorij in raziskav,
- presojo prednosti in pomanjkljivosti seminarske naloge,
- predloge možnosti nadaljnjega raziskovanja.

1. raven 0–1 točka

Oblikovani so očitni in preprosti sklepi, ki delno zadevajo cilje seminarske naloge. Nekateri sklepi niso veljavni glede na dobljene rezultate ali so neutemeljeno posplošeni. Sklepi niso umeščeni v širši okvir psiholoških teorij in raziskav.

Presoja prednosti in pomanjkljivosti seminarske naloge ni ali je neustrezna.

Predlogi možnosti nadaljnega raziskovanja niso dani.

2. raven 2 točki

Oblikovani so preprosti sklepi, ki zadevajo cilje seminarske naloge, ali ustrezni sklepi za večino ciljev. Sklepi so pomanjkljivo umeščeni v širši okvir psiholoških teorij in raziskav.

Presoja prednosti in pomanjkljivosti seminarske naloge je ustrezna, vendar enostranska (npr. le presoja šibkosti seminarske naloge) ali pomanjkljiva.

Predlagane so preproste in splošne možnosti nadaljnega raziskovanja (npr. večji vzorec).

3. raven 3 točke

Oblikovani so ustrezni sklepi glede na cilje seminarske naloge. Sklepi so umeščeni v širši okvir psiholoških teorij in raziskav.

Presoja prednosti in pomanjkljivosti seminarske naloge je ustrezna in kritična.

Predlagane so konkretne vsebinske in metodološke možnosti nadaljnega raziskovanja.

Predstavitev (zgradba) naloge

Ocenjujemo:

- sestavo seminarske naloge, ki mora vsebovati elemente, navedene v napotkih za izdelavo naloge,
- jasnost in strokovnost izražanja,
- navajanje in citiranje virov.

1. raven 0–1 točka

Seminarska naloga ne vsebuje vseh navedenih elementov.

Besedilo je nejasno in dvoumno, včasih celo nerazumljivo. Pogosta je uporaba laičnih in nestrokovnih izrazov.

Seznam virov je nepopoln ali preobsežen, viri v besedilu so neustrezno navedeni ali izpuščeni.

2. raven 2 točki

Seminarska naloga vsebuje vse elemente, vendar v neustreznem vrstnem redu.

Besedilo je jasno in razumljivo, toda besedišče je skopo. Uporaba strokovnih izrazov je ponekod neustrezna.

Viri so v seznamu virov ustrezno navedeni, njihova navedba v besedilu pa je pomanjkljiva.

3. raven 3 točke

Seminarska naloga vsebuje vse elemente v ustreznem vrstnem redu.

Besedilo je jasno in razumljivo, z bogatim besediščem. Uporaba strokovnih izrazov je ustrezna.

Viri so v seznamu virov in v besedilu navedeni ustrezno in natančno.

3.3.3 Končna ocena

Končna ocena izpita pri splošni maturi je seštevek odstotnih točk vseh treh delov (izpitnih pol 1 in 2 ter seminarske naloge). DK SM na predlog Državne predmetne komisije za splošno maturo za psihologijo določi merila, kako se iz uspeha, izraženega v odstotnih točkah, določi uspeh na lestvici od nezadostno do odlično. Način pretvorbe odstotnih točk v ocene je enak za spomladanski in jesenski izpitni rok.

4 IZPITNE VSEBINE IN CILJI

Izpitne vsebine in cilji v katalogu temeljijo na veljavnem učnem načrtu. V zunanjem delu izpita se preverja in ocenjuje splošno znanje iz učnega načrta, v notranjem delu – pri izdelavi seminarske naloge – pa tudi posebno oziroma izbirno znanje.

4.1 Psihologija kot znanost

Vsebina, pojmi

Cilji

4.1.1 Predmet in razvoj psihologije

	Kandidat
Predmet psihologije	– opredeli psihologijo in jo razmeji od drugih znanosti, – opredeli in razlikuje duševne procese, osebnost in vedenje, – pojasni ter s primeri ponazori teoretične in praktične cilje psihologije, – opredeli in razlikuje glavne psihološke panoge (teoretične: obča, razvojna, socialna in kognitivna psihologija; uporabne: pedagoška psihologija, klinična psihologija, psihologija dela in športna psihologija);
Razvoj psihologije	– opiše, primerja in oceni smeri razvoja psihologije (psihoanaliza, behaviorizem, humanistična in kognitivna smer).

4.1.2 Metode psihologije

	Kandidat
Znanstvena metoda	– opiše značilnosti znanstvene metode (stopnje znanstvenega spoznavanja) in jo razlikuje od neznanstvenega spoznavanja (po objektivnosti, sistematičnosti, utemeljenosti ...);
Neeksperimentalne ali opisne metode	– opiše metodo opazovanja in jo ponazori s konkretnimi primeri, – opredeli ekstraspekpcijo in introspekpcijo ter obe metodi ponazori s konkretnimi primeri, – presodi prednosti in pomanjkljivosti obeh metod;
Eksperiment	– opiše metodo eksperimenta (eksperimentalna in kontrolna skupina, spremenljivke) in jo ponazori s konkretnimi primeri, – primerja eksperiment z metodo opazovanja ter presodi njune prednosti in pomanjkljivosti.

4.1.3 Raziskovalne tehnike

	Kandidat
Intervju	– opiše, s primeri ponazori in razlikuje strukturirani in nestrukturirani intervju, – presodi prednosti in pomanjkljivosti obeh intervjujev;

Vsebina, pojmi	Cilji
Vprašalnik	– opiše in opredeli vprašalnik, – razlikuje med vprašanji odprtega in zaprtega tipa ter jih ponazori s primeri, – presodi prednosti in pomanjkljivosti vprašalnikov z različnimi tipi vprašanj;
Ocenjevalne lestvice	– opiše različne tipe ocenjevalnih lestvic (številске, grafične, opisne) in jih ponazori s primeri;
Psihološki test	– opredeli psihološki test (merske značilnosti, standardizirani postopek, norme) in ga razlikuje od časopisnih testov, – presodi uporabo psiholoških testov;
Primerjava tehnik	– primerja posamezne raziskovalne tehnike in presodi njihovo uporabnost (v kakšne namene se uporabljajo).

4.1.4 Zbiranje in obdelava psiholoških podatkov

	Kandidat
Zbiranje podatkov	– opredeli pojma populacija in vzorec, – pojasni reprezentativnost vzorca in presodi njen pomen za splošitev rezultatov, – opiše značilnosti normalne porazdelitve rezultatov in jo pojasni na konkretnem primeru;
Urejanje podatkov	– pojasni osnovna načina urejanja podatkov: razvrščanje (rangiranje) in frekvenčna porazdelitev, – razvrsti podatke, uredi jih po frekvenčni porazdelitvi, – presodi prednosti in pomanjkljivosti obeh načinov urejanja podatkov;
Grafični prikazi	– prikaže podatke s histogramom in statističnim poligonom;
Kvantitativna obdelava podatkov	– določi in zna uporabiti: relativna števila (odstotki), mere srednje vrednosti (aritmetična sredina, mediana, modus), – pojasni pojem razpršenosti, – pojasni pojem korelacije in ga ponazori s primeri.

4.2 Duševni procesi

Vsebina, pojmi

Cilji

4.2.1 Čustva

	Kandidat
Značilnosti in vrste čustev	– opredeli čustva in s primeri ponazori njihove značilnosti (veselje, jeza, strah, žalost), – presodi čustva z vrednostnega, aktivnostnega in jakostnega vidika, – razdeli čustva po različnih merilih (sestavljenost: temeljna/kompleksna; jakost in trajanje: razpoloženje/afekti), jih opiše in ponazori s primeri, – opiše nebesedno izražanje čustev in ga razlikuje pri različnih čustvih;
Razvoj in zrelost čustvovanja	– opiše razvoj čustev ter oceni vlogo zorenja in učenja (dednosti in okolja) v čustvenem razvoju, – ponazori vlogo učenja čustev z Watsonovo raziskavo (deček Albert) in presodi raziskavo z etičnega vidika, – opiše značilnosti čustvene zrelosti, presodi čustveno zrelo odzivanje in ga ponazori s primeri;
Odnos med čustvi ter drugimi duševnimi procesi in vedenjem	– razloži povezanost čustvovanja z drugimi duševnimi procesi in obnašanjem, – presodi pomen čustev pri medsebojnem sporazumevanju v različnih življenjskih situacijah (prilagoditvena, usmerjevalna, komunikacijska funkcija).

4.2.2 Motivacija

	Kandidat
Značilnosti in vrste potreb in motivov, motivacijski proces	– opredeli pojme: potreba, motiv, cilj, – opiše in s primerom ponazori motivacijski proces, – opiše značilnosti bioloških in psihosocialnih potreb ter navede primere, – razlikuje in na primerih pojasni nagonsko in socializirano zadovoljevanje potreb ter homeostatično in progresivno zadovoljevanje potreb, – opiše značilnosti zavestne motivacije (volje) in nezavedne motivacije, – oceni posledice nezadovoljitve potreb;
Hierarhija motivov	– razloži in ovrednoti hierarhijo motivov po Maslowu, – pojasni in s primeri ponazori obnašanje ljudi glede na hierarhijo motivov;
Pomen motivacije za učenje in delo	– opiše, s primeri ponazori ter ovrednoti notranjo in zunanjo motivacijo pri učenju in delu;

Vsebina, pojmi	Cilji
Odnos med motivacijo ter drugimi duševnimi procesi in vedenjem	– razloži in s primeri ponazori povezanosti med motivacijo in drugimi duševnimi procesi ter uspešnostjo na različnih življenjskih področjih;
Duševne obremenitve	– opredeli pojme: frustracija, konflikt, stres, – opiše in s primeri ponazori glavne vrste konfliktov, – razloži nastanek in posledice frustracij, konfliktov in stresa (čustvene in psihosomatske motnje), – pojasni sestavine osebnostne čvrstosti, jih ponazori s primeri in presodi pomen osebnostne čvrstosti pri premagovanju duševnih obremenitev;
Spoprijemanje z duševnimi obremenitvami	– opiše, s primeri ponazori ter presodi konstruktivno in nekonstruktivno spoprijemanje z duševnimi obremenitvami, – opiše, s primeri ponazori in oceni glavne obrambne mehanizme (kompenzacija, racionalizacija, projekcija, identifikacija, zanikanje, potlačitev).

4.2.3 Občutenje in zaznavanje

	Kandidat
Čutne osnove in zaznavna organizacija	– opredeli in razlikuje občutenje in zaznavanje, – opiše proces zaznavanja (dražljaji, čutila, čutnice, zaznavna središča; občutki, zaznave), – opiše in s primeri ponazori absolutni in diferencialni čutni prag ter senzorno adaptacijo, – pojasni in s primeri ponazori načela zaznavne organizacije: lik in podlaga, načela združevanja (bližina, podobnost, zaprtost), – pojasni in s primeri ponazori zmotne zaznave: iluzije in halucinacije;
Dejavniki oblikovanja zaznav, pomen zaznavanja	– razloži in presodi vpliv psiholoških dejavnikov na zaznavanje (znanje in izkušnje, čustva, motivacija), – presodi in s primeri ponazori pomen zaznavanja za človeka;
Pozornost	– opredeli pojem pozornosti in razloži njeno vlogo v zaznavanju, – na primerih razloži in presodi pomen notranjih in zunanjih dejavnikov pozornosti (v različnih življenjskih situacijah).

4.2.4 Učenje in pomnjenje

	Kandidat
Pojem in oblike (vrste) učenja	– opredeli pojem in proces učenja, – pojasni, razlikuje in s primeri ponazori oblike učenja: klasično in instrumentalno pogojevanje, modelno učenje (posnemanje), besedno učenje, – opiše Bandurovo raziskavo modelnega učenja (lutka Bobo) in jo kritično presoja;

Vsebina, pojmi	Cilji
Pomnjenje in pozabljanje	– opredeli pomnjenje in pozabljanje, – opiše in primerja vrste spomina: trenutni spomin (senzorni register), kratkotrajni (delovni) in dolgotrajni spomin, – pojasni in s primeri ponazori količinske in kakovostne spremembe pri zapomnitvi gradiva, – opiše Ebbinghausovo raziskavo količinskih sprememb pri zapomnitvi gradiva;
Dejavniki in načini učenja	– opiše in s primeri ponazori dejavnike učenja (fizikalne, socialne, fiziološke, psihološke), – razloži in oceni pomen sposobnosti, motivacije, čustev in učnih stilov (vidni, slušni, kinestetični/gibalni) za učenje, – razloži in oceni načine (strategije) za izboljšanje zapomnitve in uspešnejše učenje (miselni vzorci, ponazoritev, povezovanje, ponavljanje, osmišljanje ...);
Rezultati učenja	– opredeli pojem kompetenca in razume pomen različnih kompetenc (učenje učenja, medosebne kompetence ...) v različnih življenjskih situacijah.

4.2.5 Mišljenje

	Kandidat
Pojem in vrste (oblike) mišljenja	– opredeli mišljenje, – pojasni in s primeri ponazori različne oblike mišljenja: realistično/domišljijsko, induktivno/deduktivno, konvergentno/divergentno, konkretno/abstraktno, ter presodi njihov pomen v življenju, – pojasni povezanost med mišljenjem in drugimi duševnimi procesi;
Razvoj mišljenja	– opiše stopnje razvoja mišljenja (po Piagetu) in jih ponazori s primeri, – opiše primere Piagetovih raziskav o proučevanju mišljenja in jih kritično presodi;
Reševanje problemov	– opiše in razlikuje strategije reševanja problemov (poskusi in napake, vpogled, postopna analiza) ter jih ponazori s primeri, – razloži in presodi vlogo sposobnosti, motivacije, čustev in znanja pri reševanju problemov;
Ustvarjalnost	– opredeli in s primeri ponazori ustvarjalnost glede na proces (originalnost, fluentnost, fleksibilnost), – opiše in s primeri ponazori stopnje ustvarjalnega procesa (preparacija, inkubacija, iluminacija, verifikacija), – razloži in ovrednoti osebne (divergentno mišljenje, izkušnje, predznanje, osebne lastnosti) in družbene dejavnike, ki vplivajo na ustvarjalnost.

4.3 Osebnost

Vsebina, pojmi

Cilji

4.3.1 Pojem in struktura osebnosti

	Kandidat
Pojem in struktura osebnosti	– opredeli osebnost kot psihofizično celoto (celovitost, individualnost, doslednost), – opredeli in s primeri ponazori pojme: osebnostne lastnosti, dimenzije, tipi, – opiše, razlikuje in s primeri ponazori področja osebnosti (telesne značilnosti, temperament, značaj, sposobnosti), – razloži in presodi vpliv posameznih področij osebnosti na doživljanje, obnašanje in uspešnost ljudi, – razloži odvisnost posameznih področij osebnosti od dednosti in okolja (raziskave dvojčkov), – opiše in razlikuje med tipološkim in dimenzionalnim pojmovanjem osebnosti.

4.3.2 Inteligentnost

	Kandidat
Pojem in merjenje inteligentnosti	– opredeli inteligentnost in jo razlikuje od ustvarjalnosti, – pojasni in presoja pomen merjenja inteligentnosti in količnika inteligentnosti;
Teorije inteligentnosti	– pojasni ter presoja medosebne in skupinske razlike v inteligentnosti, – opiše sestavine (faktorje) inteligentnosti po Thurstonovi teoriji, jih pojasni s primeri ter poveže z učenjem posameznih šolskih predmetov in različnimi poklici.

4.3.3 Razvoj osebnosti

	Kandidat
Temeljni dejavniki razvoja	– opredeli temeljna dejavnika razvoja (dednost, okolje), – razume pomen temeljnih dejavnikov pri razvoju osebnosti in njuno medsebojno povezanost, – opiše in kritično vrednoti raziskave, ki proučujejo pomen vplivov dednosti in okolja;
Obdobja osebnostnega razvoja	– opiše glavne značilnosti (telesne, spoznavne, čustvene, moralne in socialne) obdobja osebnostnega razvoja: otroštva, mladostništva, odraslosti in pozne odraslosti (starosti), – opiše in s primeri ponazori stopnje razvoja osebnosti po Eriksonovi teoriji (stopnje, krize, identiteta);
Samopodoba	– opredeli samopodobo ter navede in opiše njena področja, – presoja dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje samopodobe, ter s primeri ponazori doživljanje in vedenje osebe s pozitivno ali negativno samopodobo.

4.3.4 Teorije osebnosti

	Kandidat
Psihodinamične teorije	– pojasni in ovrednoti psihodinamično pojmovanje strukture, razvoja in delovanja osebnosti po Freudu;
Strukturne (dispozicijske) teorije	– opiše in ovrednoti strukturno (dispozicijsko) pojmovanje osebnosti (Eysenck);
Vedenjske teorije	– opiše temeljne značilnosti vedenjskega pojmovanja osebnosti (Skinner) in ga ovrednoti;
Humanistične teorije	– opiše in ovrednoti humanistično pojmovanje osebnosti (Maslow);
Kognitivne teorije	– pojasni kognitivno pojmovanje osebnosti;
Primerjava teorij osebnosti	– razlikuje in primerja značilnosti omenjenih teorij.

4.4 Medosebni odnosi

4.4.1 Socializacija in skupine

	Kandidat
Pojem in pomen socializacije	– opredeli socializacijo (primarna in sekundarna) ter razloži in oceni njen vpliv;
Skupina	– opredeli in s primeri ponazori pojma: skupina, socialna vloga, – opiše in s primeri ponazori različne oblike skupin (formalne in neformalne), – razloži in oceni psihološke funkcije družine (varnost, sprejetost, nadzor, učenje socialnih veščin ...), – opiše in s primeri ponazori načine vzgajanja (vzgojne stile): avtoritativno, avtoritarno, permisivno in brezbrizno, – oceni posledice različnih vzgojnih stilov za otrokov razvoj;
Socialno zaznavanje	– opredeli pojem socialnega zaznavanja ter razloži in s primeri ponazori možne napake v socialnem zaznavanju (prvi vtis, halo učinek, napaka simpatije).

4.4.2 Medosebni odnosi in komunikacija

	Kandidat
Prosocialno vedenje	– presoja dejavnike, ki vplivajo na razvoj prosocialnega vedenja, – opredeli in s primeri ponazori prosocialno vedenje (sodelovanje, altruizem);
Proindividualno vedenje	– opredeli in s primeri ponazori proindividualno vedenje (asertivnost, egoizem, tekmovalnost);

Vsebina, pojmi	Cilji
Disocialno vedenje	– opredeli in s primeri ponazori disocialno vedenje, – opredeli in s primeri ponazori agresivno vedenje ter razloži njegov razvoj (biološka, frustracijska in vedenjska oziroma socialna razlaga), – razloži in oceni posledice prosocialnega, proindividualnega in disocialnega vedenja za medosebne odnose;
Komunikacija	– opredeli komunikacijo ter pojasni značilnosti in pomen učinkovite komunikacije v konkretnih življenjskih situacijah, – razlikuje ter s primeri ponazori besedno in nebesedno komunikacijo.

4.4.3 Stališča, predsodki in moralni razvoj

	Kandidat
Stališča, stereotipi in predsodki	– opredeli in razlikuje med pojmi: stališče, predsodek, stereotip, – pojasni in s primeri ponazori komponente stališč (kognitivna, čustvena, dinamična oziroma vedenjska), – razloži in ovrednoti vpliv stališč na vedenje in medosebne odnose, – opiše vrste predsodkov in jih ponazori s primeri, – razloži in presodi vzroke oblikovanja predsodkov (ekonomski in politični vzroki, socializacija, frustracije), – opiše in s primerom ponazori vpliv predsodkov na vedenje (ogovarjanje, izogibanje, diskriminacija, nasilje, genocid);
Vrednote in moralni razvoj	– opredeli vrednote ter opiše in s primeri ponazori glavne kategorije vrednot (hedonske, potenčne, moralne, izpolnitvene), – presodi pomen vrednot za posameznika in družbo, – opiše in s primeri ponazori ravni moralnega presojanja po Kohlbergu (predkonvencionalna, konvencionalna in postkonvencionalna raven), – razloži moralne presoje z vidika Kohlbergovih ravni razvoja moralnega presojanja, – ovrednoti dejavnike, ki vplivajo na razvoj vrednot in moralnega presojanja.

5 PRIMERI NALOG ZA PISNI IZPIT

V nadaljevanju je predstavljen po en primer naloge iz vsake izpitne pole, ki sestavljajo zunanji del izpita (pisni izpit). Primeri izpitnih pol z različnimi tipi nalog s splošne mature pri psihologiji in navodila za ocenjevanje so objavljena tudi na spletni strani Državnega izpitnega centra: www.ric.si.

5.1 Strukturirana naloga

- 1 Suzanne Kobasa je primerjala dve veliki skupini ljudi, ki jim je bilo skupno, da so vsi pogosto doživljali stres, vendar so bili v eni skupini redko bolni, v drugi pa pogosto. Zanimalo jo je, v čem je razlika med tema dvema skupinama. Odkrila je tri pomembne sestavine: izzvanost, angažiranost in nadzor, ki jih je poimenovala s skupnim imenom osebnostna čvrstost.
(Vir: Uvod v psihologijo, avtorji A. Kompare, M. Stražičar, I. Dogša, T. Vec in J. Curk)
- 1.1 Opišite tri pomembne sestavine osebnostne čvrstosti. (4 točke)
- 1.2 Vse tri sestavine osebnostne čvrstosti ponazorite s primerom dogodka, ko posameznik izgubi službo. Kateri bi bili možni načini nekonstruktivnega spoprijemanja z omenjeno situacijo? (4 točke)
- 1.3 Presodite, kakšne so lahko pozitivne in negativne posledice stresa za posameznika, in utemeljite svojo presojo. (4 točke)

Rešitev in navodila za ocenjevanje

- 1.1 **Opis sestavin osebnostne čvrstosti:**
- **izzvanost:** življenjske spremembe in stresne situacije vzamemo kot normalno sestavino življenja; kot izziv, priložnost za razvoj,
 - **angažiranost:** zavzeto, predano se osredotočimo na dejavnosti, ki pripeljejo do cilja; življenje se nam zdi smiselno, navdušeno delamo in pri tem uživamo,
 - **nadzor:** občutek notranjega nadzora; prepričani smo, da sami usmerjamo življenje in nadzorujemo dogodke; kar se nam dogaja, pripisujemo sebi.
2. raven: opis 3 sestavin 3–4 točke
- OPOMBA: Ocena 3 ali 4 točke je odvisna od kakovosti opisa sestavin osebnostne čvrstosti.
1. raven: opis 2 sestavin 2 točki
opis 1 sestavine 1 točka
- 1.2 **Ponazoritev treh sestavin osebnostne čvrstosti na primeru izgube službe, npr:**
- **izzvanost:** posameznik bi izgubo službe vzel kot izziv za iskanje nove boljše službe; izgube službe ne bi videl katastrofično, ampak bi razmišljal, v katerih podjetjih bi lahko čim bolje razvijal svoje sposobnosti in veščine ...,
 - **angažiranost:** posameznik bi naredil načrt, kako priti do nove službe; zbral bi vse časopise z oglasi za delo in začel pisati prošnje; telefoniral bi na različne agencije, ki se ukvarjajo s posredovanjem dela; po neugodno rešenih prošnjah ne bi obupal ...,
 - **nadzor:** posameznik bi se zavedal, da je iskanje nove službe v njegovih rokah; menil bi, da je zmožen najti novo zaposlitev ...
- Možni načini nekonstruktivnega spoprijemanja, npr.:**
Posameznika bi povsem preplavila čustva jeze, nemoči, obupa; za svojo nesrečo bi obtoževal druge, sam pa ne bi storil ničesar, da bi našel novo službo; vdal bi se pijači, saj tako ne more nič storiti ...

- 4. raven:** ponazoritve 3 sestavin osebnostne čvrstosti, 2 načina nekonstruktivnega odzivanja 4 točke
ponazoritve 3 sestavin osebnostne čvrstosti, 1 način nekonstruktivnega odzivanja 3 točke

- 3. raven:** ponazoritvi 2 sestavin osebnostne čvrstosti, 1 način nekonstruktivnega odzivanja **ali** ponazoritve 3 sestavin ponazoritev 1 sestavine osebnostne čvrstosti, 1 način nekonstruktivnega odzivanja **ali** ponazoritvi 2 sestavin 2 točki
1 točka

1.3 Presoja in utemeljitev posledic stresa, npr.:

Pozitivne posledice:

- spoznavanje in razumevanje sebe: zaradi stresa se lahko poglobimo vase in bolje spoznamo, naučimo se sprejemati sebe,
- mobilizacija energije: prijeten stres nas spodbudi k zavzetosti, stres manjše ali srednje moči nas spodbudi k dejavnosti,
- razvoj pozitivne samopodobe: če smo pri spoprijemanju s stresom uspešni, se poveča naša samozavest,
- višanje osebnostne čvrstosti/frustracijske tolerance: spoprijemanje s stresom nas utrdi, postanemo odpornejši zoper frustracije,
- drugi smiselni odgovori po presoji ocenjevalca.

Negativne posledice:

- razvoj psihosomatskih motenj: stres je povezan z aktivacijo avtonomnega živčnega sistema, pogost stres povzroča psihosomatska obolenja,
- slabšanje samopodobe: zaradi negativnih izkušenj pri spoprijemanju s stresom se zniža naše samospoštovanje,
- razvoj duševnih motenj: hujši in dolgotrajni stres lahko vplivajo na depresivnost, anksioznost,
- porušeno ravnovesje v delovanju organizma: ob dolgotrajni izpostavljenosti stresu ali neuspešnem spoprijemanju z njim se pojavijo znaki izčrpanosti: kronična utrujenost, motnje spanja, razdražljivost,
- drugi smiselni odgovori po presoji ocenjevalca.

- 6. raven:** presoja 2 pozitivnih in 1 negativne posledice z utemeljitvami 4 točke
ali obratno
presoja 1 pozitivne in 1 negativne posledice z utemeljitvama 3 točke

- 5. raven:** presoja 1 pozitivne in 1 negativne posledice 2 točki
presoja 2 posledic 1 točka

5.2 Naloga izbirnega tipa

Število točk, ki so jih dijaki dosegli s testom znanja iz psihologije, se je gibalo med 24 in 82 točkami. Največ dijakov je dobilo 48 točk, z doseženim pa profesor ni bil zadovoljen, saj sta dve tretjini dijakov dosegli manj od 60 točk.

Katero srednjo vrednost lahko določimo iz navedenih podatkov? Koliko znaša?

- A Mediano, znaša 58.
- B Modus, znaša 48.
- C Modus, znaša 60.
- D Mediano, znaša 48.

Rešitev in navodila za ocenjevanje

1 B

1 točka

Pri nalogah izbirnega tipa je pravilen samo en odgovor.

5.3 Strukturirani esej

Agresivnost je ena od oblik antisocialnega vedenja. Opredelite agresivno vedenje in navedite različne načine njegovega izražanja v šoli. Pojasnite različne teorije, ki razlagajo razvoj agresivnega vedenja. Presodite, kako lahko učitelji prispevajo k zmanjševanju agresivnega vedenja otrok, in utemeljite svoje presoje.

(15 točk)

Rešitev in navodila za ocenjevanje

ZNANJE

Opredelitev agresivnega vedenja:

- napadalno vedenje proti drugim osebam, skupinam, samemu sebi;
- vedenje, katerega namen je povzročanje fizične ali psihične škode.

OPOMBA: Sodobnejše opredelitve, ki poudarjajo, da je za agresivno vedenje značilen aktiven pristop, upoštevamo kot ustrezne.

Načini izražanja agresivnosti v šoli, npr.:

- fizično obračunavanje (pretep, boksanje, spotikanje ...);
- besedno obračunavanje (žaljenje, neprimerne opazke in šale);
- groba pridobitev imetja in/ali oblasti (kraja, izsiljevanje ...);
- avtoagresija (samopoškodovanje, poškodbe pri športu ...);
- spletkarjenje, cinizem, ogovarjanje ...;
- vandalizem (razbijanje, uničevanje lastnine ...);
- drugi smiselni odgovori po presoji ocenjevalca.

OPOMBA: Upoštevajo se ustrezni opisi agresivnega vedenja, poimenovanje vrste agresivnega vedenja ni nujno.

2. raven:	opredelitev in navedeni 3 načini izražanja agresivnosti v šoli	4 točke
	opredelitev in navedena 2 načina izražanja agresivnosti v šoli	3 točke

OPOMBA: Če so načini izražanja agresivnosti v šoli iz različnih kategorij, je odgovor ocenjen s 4 točkami.

1. raven:	opredelitev in naveden 1 način izražanja agresivnosti v šoli	2 točki
	opredelitev agresivnega vedenja	1 točka

RAZUMEVANJE IN UPORABA

Teorije, ki razlagajo izvor agresivnega vedenja

Biološka razlaga:

Agresivnost je odvisna od dednosti; je notranja energija posameznika, ki teži k uresničitvi; mora biti nadzorovana in varno uresničena.

Ljudje potrebujejo stalno odvajanje agresivnosti, ki se lahko izraža z agresivnim vedenjem ali socialno sprejemljivejšimi oblikami (npr. šport, sublimacija – vojaški poklici, mesarji ..., »strupeni humor« ...).

Frustracijska razlaga:

Agresivnost je posledica frustracije, ki nastane, če je posamezniku preprečeno doseganje cilja. Ljudje so neagresivni, frustracija (jeza) pa vpliva na njihov agresivni odziv. Agresije ne usmerimo vedno k izvoru frustracije, ampak jo lahko preusmerimo na nadomestni objekt – premeščena agresija.

Socialna razlaga:

Agresivno vedenje je naučeno s posnemanjem in/ali instrumentalnim pogojevanjem. Ljudje se obnašamo agresivno, ker smo izpostavljeni agresivnemu vedenju modela; ker smo se naučili, da se agresivno vedenje izplača oziroma je nagrajevano.

OPOMBA: Odgovor je ustrezen, tudi če teorije agresivnega vedenja niso poimenovane, je pa iz pojasnitve teorije razvidno, za katero razlago agresivnega vedenja gre.

4. raven:	ustrezno pojasnjene 3 razlage nastanka agresivnosti	4–5 točk
	OPOMBA: Ocena 4 ali 5 točk je odvisna od kakovosti razlag.	
3. raven:	ustrezno pojasnjeni 2 razlagi nastanka agresivnosti	3 točke
	ustrezno pojasnjena 1 razlaga ali 2 razlagi pomanjkljivo	2 točki
	pomanjkljivo pojasnjena 1 razlaga nastanka agresivnosti	1 točka

SINTEZA IN VREDNOTENJE

Presoje vpliva učiteljev na zmanjševanje agresivnega vedenja z utemeljitvami, npr.:

- **učenje po modelu** (posnemanje):
če se učitelj ob težavah pogovarja in jih rešuje konstruktivno, pomaga učencem in jim kaže naklonjenost, bodo ti pogosto tako vedenje posnemali v odnosu do sovrstnikov;
- **instrumentalno pogojevanje** (nagrajevanje, kaznovanje):
če učitelj takoj pokaže, da neko vedenje ni sprejemljivo, in izbere primeren vzgojni ukrep (kazen), se bo po načelih instrumentalnega pogojevanja pogostost takega vedenja zmanjšala;
- **razvijanje moralnih vrednot** (pomoč, spoštovanje ...):
če učitelj pohvali prosocialno obnašanje v razredu in opozori nanj kot na pomembno vrednoto; če spodbuja postovoljstvo in medsebojno učno pomoč, bodo učenci kazali več prosocialnega vedenja;
- **vzgojno delovanje** (vzgoja za nenasilje, socializirano odvajanje napetosti, spodbujanje asertivnega vedenja ...):
če učitelj spodbuja, da se napetost izživi s socializiranimi telesnimi dejavnostmi, npr. šport, bo agresivnega vedenja na šoli manj ...
- drugi smiselni odgovori po presoji ocenjevalca.

6. raven:	3 presoje z utemeljitvami	5 točk
	3 presoje, 2 utemeljeni	4 točke
5. raven:	2 presoji z utemeljitvama	3 točke
	1 presoja z utemeljitvijo ali 2 presoji brez utemeljitve	2 točki
	1 presoja brez utemeljitve	1 točka

OPOMBA: Za celoten esej kandidat lahko dobi **dodatno točko** v skladu z merili, opisanimi v poglavju 3.3.2.

6 SEMINARSKA NALOGA

Seminarska naloga pri splošni maturi iz psihologije je empirična. Je kandidatovo individualno in samostojno delo.

Rok za oddajo seminarske naloge je določen s *Koledarjem splošne mature*. Kandidat odda nalogo v pisni in elektronski obliki.

Seminarska naloga mora biti izdelana v skladu s *Pravili za izdelavo seminarske naloge pri splošni maturi*, ki jih sprejme DK SM in so objavljena na spletnih straneh www.ric.si.

Raziskovalna naloga lahko nadomesti seminarsko nalogo v skladu s pravili o priznavanju raziskovalnih nalog, ki jih je sprejela DK SM.

6.1 Izbor teme in opredelitev problema

Tema seminarske naloge mora biti psihološka.

Kandidat izbere temo v dogovoru z učiteljem, ki ga poučuje in vodi (v nadaljnjem besedilu učitelj) pri izdelavi seminarske naloge. Priporočeno je izbiranje iz *Stalnega kataloga naslovov seminarskih nalog za splošno maturo pri psihologiji*, ki je objavljen na spletni strani Državnega izpitnega centra: www.ric.si.

Pri izbiri teme morajo biti izpolnjeni ti pogoji:

- tema mora biti v skladu s cilji kataloga,
- dana mora biti možnost uporabe preprostih metod in postopkov, ki so opredeljeni s cilji v katalogu,
- dana mora biti možnost dostopa do strokovne literature in virov.

Kandidat prijavi temo in seminarsko nalogo v skladu z Zakonom o maturi in na njegovi podlagi sprejetimi podzakonskimi akti.

► Primeri za temo seminarske naloge

Odnos do partnerstva in družine pri srednješolkah in srednješolcih
Pogostost in vzroki stresa pri gimnazijcih
Povezanost učnih navad z učenim uspehom pri dijakih
Razlike v predsodkih med gimnazijci in gimnazijkami
Stališča mladostnikov do psihološke pomoči in duševnih motenj
Uporaba psihologije v oglaševanju – analiza izbranih oglasov
Značilnosti otroške risbe v obdobju od treh do petih let

6.2 Koraki pri izdelavi

Izdelava seminarske naloge poteka po več korakih. Temeljni koraki so:

1. izbira teme in okvirna opredelitev problema,
2. zbiranje strokovnega gradiva in študij izbranega gradiva,
3. izdelava dispozicije – oblikovanje ciljev in hipotez, načrtovanje metode,
4. izdelava, izbor ali priredba merskega instrumenta,
5. zbiranje podatkov in njihova obdelava,
6. pisanje seminarske naloge.

6.2.1 Izbor teme in opredelitev problema

Pred začetkom izdelave seminarske naloge izberemo temo oziroma problem, ki nas zanima. Opredelitev problema je eden ključnih korakov pri izdelavi naloge, saj se odločimo, kaj bomo raziskovali in katere cilje bomo dosegli. Problem lažje opredelimo, če imamo na izbranem področju raziskovanja nekaj osnovnega znanja. Pomembno je tudi, da je s področja, ki ga želimo raziskati, dovolj strokovne psihološke literature. Pri opredelitvi problema naj kandidat upošteva strokovna in etična načela psihologije kot znanosti ter učiteljeve nasvete.

6.2.2 Zbiranje strokovnega gradiva in študij izbranega gradiva

Pomemben del priprave na izdelavo seminarske naloge je zbiranje strokovnega gradiva (literature, virov) iz psihologije – psiholoških knjig, strokovnih psiholoških revij (npr. Psihološka obzorja, Panika) ali revij, ki vsebujejo tudi psihološke prispevke (npr. Anthropos, Vzgoja in izobraževanje) – in drugih virov, npr. učbenikov, priročnikov, enciklopedij, spletnih virov.

Izbrani viri naj bodo strokovni ter vezani na problem in izvedbo seminarske naloge. Ta mora temeljiti na več virih in ne samo na enem ali dveh. Uporaba različnih virov namreč omogoča poglobljeno predstavitev izbranega problema in njegovo osvetlitev z različnih vidikov v teoretičnem uvodu. Zagotavlja tudi kakovostno in strokovno interpretacijo rezultatov ter njihovo poglobljeno in kritično vrednotenje glede na širša psihološka spoznanja.

Pri študiju izbranega strokovnega gradiva naj kandidat uporablja strategije učinkovitega učenja. Priporočeno je delati zapiske ter sprotno beležiti vprašanja in ideje, ki se porajajo ob študiju.

6.2.3 Izdelava dispozicije – oblikovanje ciljev in hipotez, načrtovanje metode

Dispozicija je načrt oziroma osnutek seminarske naloge, v katerem natančneje predvidimo, kaj in kako bomo raziskovali. Nastaja ob študiju strokovnega gradiva in je obvezna sestavina seminarske mape.

Dispozicija seminarske naloge vsebuje:

- opredelitev problema,
- postavitev ciljev in hipotez (konkretnih vprašanj, na katera želimo v nalogi odgovoriti, in možnih odgovorov),
- okvirni opis metode (predvideni vzorec, merski instrument in postopek zbiranja podatkov),
- literaturo in vire, ki jih bomo uporabili pri pisanju seminarske naloge.

6.2.4 Izdelava, izbira ali priredba merskega instrumenta

Kandidat merski instrument izdelava sam (npr. anketni vprašalnik, opazovalno shemo, vprašanja za intervju) ali iz strokovne literature izbere psihološki vprašalnik. Izbrani vprašalnik lahko namenu raziskave tudi priredi, vendar naj v seminarski nalogi jasno zapiše, da gre za priredbo, in navede originalni vir.

Pri izdelavi, izbiri ali priredbi merskega instrumenta izhajamo iz opredelitve problema in hipotez, ki jih želimo s seminarsko nalogo preveriti. Pomembno je, da merski instrument omogoča potrditev ali zavrnitev (verifikacijo ali falzifikacijo) vseh postavljenih hipotez.

6.2.5 Zbiranje in obdelava podatkov

Podatke zbiramo na ustreznem vzorcu. Število udeležencev v raziskavi je odvisno od vrste problema in njihove dostopnosti (npr. če raziskujemo stališča srednješolcev do nekega pojava, je priporočeno število udeležencev okrog 50).

Zbrane podatke ustrezno uredimo in obdelamo s preprostimi statističnimi postopki, ki so opredeljeni s cilji v katalogu.

6.2.6 Pisanje seminarske naloge

Napotki za pisanje – navedba in opis obveznih sestavin seminarske naloge – so zapisani v poglavju 6.4.

6.3 Obseg in oblika

Priporočeni obseg seminarske naloge je 10–15 strani brez prilog.

Kandidat uporabi pisavo Times New Roman, velikost črk 12, razmik med vrsticami je enojen ali 1,5. Besedilo (razen naslovnice) je poravnano obojestransko. Predlog ureditve robov: robovi desno, zgoraj in spodaj naj bodo 2 cm, rob levo pa 2 cm in 1 cm za vezavo.

Kandidat odda seminarsko nalogo v elektronski obliki na zgoščenki in natisnjeno v spiralni vezavi.

6.4 Sestavine

Seminarska naloga vsebuje:

- naslov,
- kazalo,
- povzetek in ključne besede.

Poglavja:

1. problem naloge,
2. teoretični uvod,
3. cilji in hipoteze,
4. metoda,
5. rezultati,
6. interpretacija,
7. sklepi,
8. viri,
9. priloge.

Napotki o obsegu in vsebini posamezne sestavine

Naslov

Zajema naj bistvo seminarske naloge, naj bo dovolj konkreten in ne preveč obsežen.

Kazalo

V kazalo je treba vpisati vse dele: poglavja in druge elemente seminarske naloge. Označeni naj bodo enako kakor v sami seminarski nalogi (npr. z decimalno klasifikacijo). Poleg naslovov posameznih delov mora biti navedena stran, na kateri se začenjajo.

Povzetek in ključne besede

Povzetek vsebuje kratko predstavitev problema in izsledkov seminarske naloge (250–300 besed).

Kandidat navede pet ključnih besed, ki opredeljujejo vsebino seminarske naloge (npr. pri nalogi »Povezanost učnih strategij z učenim uspehom pri gimnazijcih« bi bile lahko ključne besede: učne strategije, učni uspeh, gimnazijci, dejavniki učenja, razlike med spoloma).

Povzetek in ključne besede naj bodo zapisani ločeno.

Opredelitev problema

V opredelitvi problema na približno pol strani kandidat opiše razloge za izbiro teme seminarske naloge in v skladu z naslovom jasno opredeli področje, ki ga bo raziskoval.

Teoretični uvod

V tem delu kandidat predstavi in poveže v smiselno celoto informacije o problemu seminarske naloge, ki jih najde v virih. Priporočljivi obseg teoretičnega uvoda je okoli pet strani.

Uporabljeni viri naj bodo vezani na problem in izvedbo seminarske naloge.

Cilji in hipoteze

Cilji izhajajo iz problema seminarske naloge in pomenijo konkretna vprašanja, na katera želi kandidat v nalogi odgovoriti.

Kot možne odgovore na vprašanja, ki si jih je v seminarski nalogi zastavil, lahko oblikuje ničelne ali alternativne hipoteze. Pri odločanju za eno ali drugo vrsto hipotez naj upošteva predvsem spoznanja o preučevanem problemu iz literature ali morebitne lastne izkušnje. Priporočljivo število je 3–5 preverjanih hipotez v seminarski nalogi.

Metoda

Poglavje obsega: opis vzorca raziskave, opis merskih instrumentov in opis postopka zbiranja podatkov. Ti deli naj bodo označeni z ustreznimi podnaslovi.

Pri predstavitvi merskih instrumentov naj bo poudarjeno, kakšna je bila lastna udeležba pri tem (avtorstvo, priredba).

Rezultati

Dobljeni rezultati morajo biti urejeni ter predstavljeni s tabelami in grafi tako, da so razvidne njihove glavne značilnosti in odnosi med njimi.

Izračunov kandidat v tem poglavju ne navaja, ampak naj bistvene doda na koncu seminarske naloge kot prilogo.

Interpretacija

Interpretirati raziskovalne rezultate pomeni razložiti in pojasniti odnose med njimi ter jih povezati s cilji raziskave in širšimi psihološkimi spoznanji, ki so predstavljena v teoretičnem uvodu. Kandidat mora pri tem pokazati tudi sposobnost presojanja rezultatov glede na postavljene hipoteze.

Oba dela »Rezultati« in »Interpretacija« sta lahko združena v skupno poglavje »Rezultati in interpretacija«. To pomeni, da kandidat predstavljene rezultate sproti razloži.

Sklepi

V sklepih naj bodo kratko povzeta bistvena vprašanja, ki si jih je kandidat zastavil, in ugotovitve, ki izhajajo iz rezultatov. Te naj bodo predstavljene glede na cilje in hipoteze ter vrednotene glede na širša psihološka spoznanja (npr. ugotovitve o povezanosti učnih strategij in učnega uspeha pri gimnazijcih se ujemajo/ne ujemajo z rezultati raziskave, navedene v teoretičnem uvodu).

Kandidat opozori tudi na prednosti in morebitne pomanjkljivosti seminarske naloge, predlaga izboljšave in oceni njeno uporabno vrednost.

Viri

Kandidat naj izbira vire predvsem iz ustrezne psihološke literature. Poljudni članki iz revij in s spleta niso ustrezni strokovni viri.

Napotki za citiranje in navajanje virov so opisani v poglavju »Navedba literature«.

Priloge

Na koncu so kot poseben del seminarske naloge dodane priloge. Kandidat mora v njih dodati izvod merskega instrumenta ali gradivo, ki ga je v seminarski nalogi kvalitativno obdelal (npr. zapisnike opazovanja, zapiske intervjujev). Dodane priloge so lahko tudi izračuni, dodatni grafi itd.

6.5 Navedba literature

Viri morajo biti v besedilu navedeni ustrezno in natančno. Dobesedne navedbe moramo označiti z narekovaji in z navedbo avtorja citata. V okroglem oklepaju za citatom navedemo priimek avtorja, leto izdaje knjige in stran, npr.: (Marentič Požarnik, 2000, str. 153). Z navedbo avtorja označimo tudi pomembne povzetke iz virov, npr. (Hill, 2001) ali (Goleman; cit. Pečjak in Avsec, 2003).

Na seznamu virov na koncu seminarske naloge morajo biti navedeni vsi viri, ki jih je kandidat pri pisanju seminarske naloge uporabil.

Viri se navedejo po abecedni razvrstitvi avtorjev. Če je avtorjev več, upoštevamo tistega, ki je napisan na prvem mestu.

Navajanje knjig

Hill, G. (2001). *Psihologija: shematski pregledi*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Hayes, N. in Orrell, S. (1998). *Psihologija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Papalia, D. E., Wendkos Olds, S. in Duskin Feldman, R. (2003). *Otrokov svet: otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.

Navajanje poglavja avtorja v knjigi z urednikom

Fekonja, U. (2004). Razvoj otroške igre. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 382–393). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Navajanje člankov v serijski publikaciji

Pečjak, S. in Avsec, A. (2003). Konstrukt emocionalne inteligentnosti. *Psihološka obzorja*, let. 12, št. 1, str. 55–66.

Navajanje elektronskih virov

Zimbardo, P. G. (1999–2009). *The Stanford Prison Experiment: A Simulation Study of the Psychology of Imprisonment* (citirano 2. 9. 2009). Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.prisonexp.org>.

Če elektronski vir ne vsebuje letnice, v oklepaju napišemo »brez letnice«, če ne vsebuje navedbe avtorja, navedemo le naslov, datum citiranja s spleta in dostopnost na spletu.

6.6 Učiteljeva pomoč

Učitelj kandidatu pomaga tako, da se uveljavijo merila za ocenjevanje seminarske naloge.

Njegova vloga je:

- a) vodenje kandidata pri izbiri in omejitvi problema seminarske naloge;
- b) svetovanje pri iskanju ustreznih virov;
- c) predlaganje možnih raziskovalnih postopkov, svetovanje ob težavah, na katere naleti kandidat;
- d) uvajanje kandidata v načela psihološke etike;
- e) spremljanje kandidatovega samostojnega opravljanja seminarske naloge.

Če učitelj meni, da seminarska naloga ni izdelana samostojno, ravna v skladu z ustreznim podzakonskim predpisom splošne mature, ki ga sprejme DK SM.

7 KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI

Z Zakonom o maturi in na njegovi podlagi sprejetimi podzakonskimi akti je določeno, da kandidati opravljajo maturo pod enakimi pogoji. Kandidatom s posebnimi potrebami, ki so bili usmerjeni v izobraževalne programe z odločbo o usmeritvi, v utemeljenih primerih pa tudi drugim kandidatom (poškodba, bolezen), se lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje prilagodi način opravljanja mature in način ocenjevanja znanja.³

Možne so te prilagoditve:

1. opravljanje mature v dveh delih, v dveh zaporednih izpitnih rokih;
2. podaljšanje časa opravljanja (tudi odmorov; mogočih je več krajših odmorov) in prekinitev izpita splošne mature po potrebi;
3. prilagojena oblika izpitnega gradiva (npr. Braillova pisava, povečava, zapis besedila na zgoščenki, zvočni zapis besedila na zgoščenki ...);
4. poseben prostor;
5. prilagojena delovna površina (dodatna osvetlitev, možnost dviga mize ...);
6. uporaba posebnih pripomočkov (računalnik, Braillov pisalni stroj, ustrezna pisala, folije za pozitivno risanje ...);
7. izpit s pomočnikom (npr. pomočnik bralec, pisar, tolmač v slovenski znakovni jezik, pomočnik za slepe in slabovidne);
8. uporaba računalnika za branje in/ali pisanje;
9. prirejen ustni izpit in izpit slušnega razumevanja (oprostitev, branje z ustnic, prevajanje v slovenski znakovni jezik);
10. prilagojeno ocenjevanje (npr. napake, ki so posledica kandidatove motnje, se ne upoštevajo; pri ocenjevanju zunanji ocenjevalci sodelujejo s strokovnjaki za komunikacijo s kandidati s posebnimi potrebami).

³ Besedilo velja za vse predmete splošne mature in se smiselno uporablja pri posameznem izpitu splošne mature.

8 LITERATURA

Učbeniki in učna sredstva, ki jih je potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, so zbrani v Katalogu učbenikov za srednjo šolo in objavljeni na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo www.zrss.si.